

ДЕРЕГУЛЯЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПРОЦЕС ОПТИМАЛЬНОГО УЗГОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ

DEREGULATION OF ECONOMIC ACTIVITY HOW IS THE PROCESS OF OPTIMAL COORDINATION OF PUBLIC AND PRIVATE INTERESTS

Петруненко Я.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарського права і процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена висвітленню проблеми дерегуляції господарської діяльності в умовах проведення реформи державної регуляторної політики. Досліджено науково-доктринальні підходи до визначення сутності процесу дерегуляції та виявлено основні умови оптимального узгодження публічних і приватних інтересів. На підставі проведеного аналізу обґрунтовано думку про те, що дерегуляція господарської діяльності фактично являє собою процес оптимального узгодження публічних і приватних інтересів.

Ключові слова: дерегуляція, господарська діяльність, публічні та приватні інтереси, узгодження.

Статья посвящена проблеме дерегуляции хозяйственной деятельности в условиях проведения реформы государственной регуляторной политики. Исследованы научно-доктринальные подходы к определению сущности процесса дерегуляции и выявлены основные условия оптимального согласования публичных и частных интересов. На основе проведенного анализа обосновано мнение о том, что дерегуляция хозяйственной деятельности фактически представляет собой процесс оптимального согласования публичных и частных интересов.

Ключевые слова: дерегуляция, хозяйственная деятельность, публичные и частные интересы, согласование.

The article is devoted to the issue of deregulation of economic activity in the context of the reform of the state regulatory policy. The scientific and doctrinal approaches to the definition of the essence of the process of deregulation are investigated and the main conditions of optimal coordination of public and private interests are revealed. Based on the analysis carried out, the idea that deregulation of economic activity actually represents the process of optimal coordination of public and private interests is grounded.

Key words: deregulation, economic activity, public and private interests, coordination.

Постановка проблеми. Тенденція стосовно дерегуляції господарських правовідносин, яка останнім часом набула світового масштабу, не може носити абсолютного характеру, оскільки правовий порядок у державі ґрунтується на засадах рівності всіх учасників правовідносин (включаючи господарюючих суб'єктів) перед законом. У зв'язку з цим виникає необхідність в оптимальному поєднанні прямих та непрямих засобів державного регулювання господарської діяльності, а фактично – поєднанні принципу господарської самостійності та встановленням державою правил і вимог до здійснення господарської діяльності, а також обґрунтування меж державного втручання в таку діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти дерегуляції господарської діяльності досліджували такі науковці, як С.І. Бевз, О.В. Безух, В.С. Белих, І.С. Біла, О.М. Вінник, О.Ю. Голуб, Є.П. Губін, В.В. Добровольська, Д.О. Жмуліна, Д.В. Задихайло, Т.А. Лавренюк, О.Е. Ліллемяе, Д.В. Лічак, В.К. Малолітнева, В.К. Мамутов, В.С. Мілаш, В.М. Пашков, Д.А. Петров, О.П. Подцерковний, В.Ф. Попондопуло, Н.О. Саніахметова, Г.В. Смолин, В.А. Устищенко, О.Г. Хрімлі, І.В. Шеремета, В.С. Щербина, О.Х. Юлдашев, І.М. Ямкова та інші. Однак сьогодні відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню дерегуляції господарської діяльності як процесу оптимального поєднання публічних та приватних інтересів.

Метою статті є обґрунтування думки про те, що дерегуляція господарської діяльності фактично являє собою процес оптимального узгодження публічних і приватних інтересів.

Виклад основного матеріалу. Проблема співвідношення різних за своїм характером засобів державного регулювання господарських правовідносин обумовлена правовою природою господарської діяльності, в якій поєднано (закладено) публічно-правове та приватноправове начало. Ця визначальна риса господарських правовідносин, а також їх державного регулювання, прямо закріплена у ст. 5 ГК України [1]. Відтак, слід погодитись з думкою науковців, які обґрунтовують приватно-публічний характер господарських правовідносин.

Зокрема, І.В. Шеремета вважає, що однією з важливих проблем публічного права є тонка лінія його розмежування від приватного права. Як зазначає науковець, права людини, як критерій поділу на приватне і публічне право, теж мають приватноправові та публічно-правові аспекти, забезпечуються за допомогою норм, яким притаманні ознаки належності як до приватного, так і до публічного права. Саме тому науковець обґрунтовує думку про те, що більш актуально у даному випадку не провести чітку лінію, яка б роз'єднала ці дві галузі права, а оптимізувати співвідношення приватних і публічних засад у приватному праві, правовому регулюванні певних аспектів життєдіяльності людини [2, с. 376].

Погоджуючись із висловленою думкою, слід акцентувати увагу на тому, що деякі галузі права мають більш виражений публічний чи приватний характер. Однак у національній правовій системі виокремлюються й такі галузі, що мають «*змішану*» природу, оскільки провести чіткі межі між приватно-правовими та публічно-правовими засадами, що лежать в їх основі, досить складно. До останніх, зокрема, належить галузь господарського права. При цьому приватноправові засади господарських правовідносин виявляються у формальній рівності їх учасників і відносній свободі їх договірному регулюванню. У свою чергу, публічно-правова основа присутня переважно в організаційно-господарських правовідносинах, тобто тих, де одним із учасників є орган державної влади або інший суб'єкт публічно-владних повноважень.

Господарські відносини, як зауважує О.В. Безух, мають горизонтальний приватний характер; їх учасники є юридично рівними з погляду можливості виникнення прав і обов'язків. Водночас, на думку науковця, учасники відносин у сфері господарювання є економічно нерівними. Економічна та соціальна нерівність учасників господарських відносин, на думку науковця, породжує викривлення юридичної рівності та свободи договірних відносин у господарській сфері, суттєво їх обмежуючи [3, с. 37].

При цьому, деякі вчені вважають, що відносини управління, у тому числі відносини, що складаються між суб'єктами господарювання і державними органами у процесі управління господарською діяльністю, відносяться до предмета регулювання ГК України [4, с. 643]. Це твердження можна вважати справедливим лише у тому випадку, якщо суб'єкти такого управління наділені господарською компетенцією та безпосередньо здійснюють організаційно-господарські повноваження щодо суб'єкта господарювання (ст. 4 ГК України).

Характерними рисами організаційно-господарських повноважень, які дозволяють відмежувати їх від адміністративно-управлінських, є те, що вони складаються у процесі управління (організації, регулювання, контролю, керівництва) господарською діяльністю, здійснюються на основі відносин власності й носять господарсько-управлінський характер та є відносинами «по вертикалі» [5, с. 30].

У свою чергу, С.І. Бевз пояснює відмінність організаційно-господарських від адміністративно-управлінських повноважень наступним чином: до організаційно-господарських відносин, що становлять сферу господарських відносин, належать відносини, що складаються виключно в процесі управління господарською діяльністю, спрямованого на досягнення цілей, що стоять перед конкретним суб'єктом господарювання. Тоді як застосовуючи заходи державного регулювання (адміністративно-управлінські) господарської діяльності органи державної влади реалізують певні функції держави. На цій підставі авторка робить висновок про те, що управління господарською діяльністю, що опосередковується системою організаційно-господарських відносин,

здійснюється відносно конкретного суб'єкта господарювання та тієї діяльності, що безпосередньо ним здійснюється [6, с. 129].

Отже, необхідно зазначити, що застосування правових обмежень та заборон, встановлення державою певних умов провадження господарської діяльності та укладення господарських договорів можна віднести до прямих господарсько-правових засобів державного регулювання господарської діяльності. У свою чергу, запровадження стимулів та системи підтримки суб'єктів господарювання носять чітко виражений господарсько-правовий характер, тобто належать до непрямих засобів державного регулювання економічних правовідносин.

Правові стимули та обмеження, як справедливо зауважують деякі вчені, утворюють єдину систему взаємопов'язаних, взаємозабезпечуючих і взаємодоповнюючих один одного елементів, які, з позиції теорії права, можливо розуміти як правові інструменти щодо регулювання суспільних відносин у галузі господарської діяльності, з метою встановлення балансу приватноправових і публічно-правових інтересів у зазначеній сфері [7, с. 49].

У спеціальній науковій літературі неодноразово висловлювалась думка про те, що досягнення певних високих результатів регулювання господарських правовідносин значною мірою залежить від прийнятої в конкретній державі господарсько-управлінської системи, в основі якої перебуває оптимальне поєднання приватноправових та публічно-правових засад регулювання. Академік В.К. Макутов із цього приводу наголошував, що держава не повинна допускати як невинного втручання у господарську діяльність, так і економічної анархії, розгулу ринкової стихії. При цьому втручання не повинно бути надмірним і таким, що порушує закони. Але важливо, щоб воно було достатнім для забезпечення вирішення завдань соціального розвитку і дотримання законів [8, с. 59]. Висловлена академіком В.К. Макутовим ідея віднайшла своє втілення у закріпленій на законодавчому рівні концепції правового господарського порядку в Україні, який, відповідно до положень ч. 1 ст. 5 ГК України [1], формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

При цьому В.С. Мілаш зауважує, що публічно-правові підвалини господарського правопорядку створюються та підтримуються за допомогою розгорнутої системи засобів державного регулювання господарської діяльності нормативного (законодавчого), адміністративно-виконавчого і контролюючого характеру. Проте за умов ринкової економіки господарський правопорядок повинен забезпечуватися через органічне поєднання публічно-правових та приватно-правових засад господарсько-правового регулювання, що дозволяє адекватно та своєчасно

реагувати на трансформації господарського обороту та забезпечувати реалізацію усього спектра інтересів, що виникають й реалізуються в його межах [9, с. 2].

Інші вчені вказують на те, що перед державою передусім постає проблема пошуку оптимального сполучення усіх методів регулювання, а не надання переваги зобов'язанням або заборонам. Призначення методів адміністративно-правового регулювання полягає в тому, щоб адекватніше відобразити в державних нормативних актах зміст і структуру ринку і тим самим створити сприятливий правовий простір для виникнення, функціонування та розвитку ринкових відносин [10, с. 58].

Отже, абсолютно можна погодитись із думкою науковців про те, що саме в оптимальному сполученні різних методів та засобів державного регулювання необхідно шукати можливість вирішення проблеми підвищення ефективності останнього. При цьому базисну основу такого поєднання має скласти підхід, відповідно до якого господарські правовідносини, як власне й інші соціальні відносини, ґрунтуються на балансуванні приватних та публічно-правових (суспільних) інтересів. У зв'язку з цим виникає необхідність більш детально зупинитися на питаннях співвідношення відповідних інтересів в господарській діяльності.

В.С. Щербина звертає увагу на те, що термін «інтерес» застосовується в ЦК України та ГК України. Різниця полягає в тому, що законодавець у ЦК України вживає термін «інтерес», тоді як в ГК України він здебільшого оперує словосполученням «законний інтерес». При цьому, на відміну від ЦК України, якому подібна термінологія не відома, ГК України широко застосовує такі терміни і юридичні конструкції, як «узгодження», «оптимальне узгодження», «врахування», «поєднання» інтересів названих вище суб'єктів, що, на думку вченого, є свідченням не публічного, а публічно-приватного характеру його норм [11, с. 29].

У господарській діяльності поєднання приватного та публічного інтересів виявляється головним чином у реалізації суб'єктами господарювання одночасно комерційної та соціальної функцій. Зокрема, остання полягає у створенні нових робочих місць, задоволенні споживчого попиту, формуванні інфраструктури тощо. Комерційна функція полягає в отриманні економічного ефекту від господарської діяльності, задоволенні фінансових та професійних інтересів суб'єкта господарювання.

Забезпечення рівноваги в задоволенні приватних та публічних інтересів є одним із завдань державного регулювання господарських правовідносин. Цей принцип знайшов своє відображення у ст. 6, а також в інших нормах ГК України [1] та полягає в обмеженні державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави. Крім того, згідно із ст. 9 ГК

України [1], у сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну і соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому. Фактично тут йдеться про поєднання та узгодження суспільних (публічних) та приватних інтересів.

На думку Т.А. Лавренюк, за допомогою принципів господарського права повинно здійснюватися поєднання по суті протилежних за своєю правовою природою приватного та публічного інтересів, одночасна наявність яких є наслідком комплексного характеру галузі господарського права. Важливе значення, як вважає науковець, має правильне визначення наявності приватного або публічного інтересу у реальних правовідносинах та знаходження оптимального співвідношення між ними [12, с. 153].

Подібної думки дотримується й О.Г. Хрімлі, зазначаючи, що гармонійне поєднання приватних і публічних інтересів є основним завданням правового регулювання, оскільки право повинне забезпечувати і суспільні, і приватні інтереси, їх поєднання в досягненні певної мети, а договір дозволяє врахувати додатково специфічні інтереси сторін. Ігнорування публічного або приватного інтересів у сфері господарювання веде до негативних наслідків, а зрештою – до кардинальних змін у суспільному житті [7, с. 57].

Загалом погоджуючись із наведеними позиціями, необхідно зауважити, що балансова рівновага приватного та публічного інтересів має виражатися в практичній площині у вигляді конкретно визначеного результату. У процесі здійснення державного регулювання господарської діяльності за допомогою прямих і непрямих господарсько-правових засобів таким результатом є забезпечення ефективного використання (розподілу, витрачання) державних коштів.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, на підставі проведеного аналізу треба резюмувати таке. На думку деяких науковців, про баланс інтересів можна говорити у разі, якщо йдеться про юридично рівноправних учасників тих або інших відносин (наприклад, інтереси сторін в господарському договорі). В усіх інших випадках, як зауважує В.С. Щербина, держава в особі її уповноважених органів обирає найбільш оптимальні, на її погляд, методи (адміністративні чи економічні) впливу на економіку, на поведінку суб'єктів господарювання залежно від того, які саме інтереси – приватні чи публічні – вона збирається відстоювати, і якими нормами права – приватними чи публічними – вона цього має досягти [11, с. 30]. Однак із висловленою думкою можна погодитись лише частково, оскільки навіть у разі, коли держава в особі її органів самостійно обирає той чи інший засіб регулювання господарських правовідносин, у такому виборі вона має керуватися потребою у забезпеченні захисту прав та свобод людини і громадянина, інших фізичних та юридичних осіб (*приватний інтерес*) й суспільних інтересів (*публічний інтерес*), тобто фактично – *оптимальним*

поєднанням відповідних інтересів. При цьому, якщо ефективне використання державних коштів розглядати як результат, на досягнення якого спрямоване регулювання господарських правовідносин, то саме

забезпечення отримання такого результату на практиці можна вважати рівноважним балансом поєднання публічних та приватних інтересів у трикутнику «суспільство – влада – бізнес».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Шеремета І.В. Публічні аспекти приватного права. *Актуальні проблеми приватного права в Україні* : зб. матеріалів студентсько-курсантської наукової конференції (м. Львів, 27 квітня 2012 р.) / За ред. В.О. Кучера, Г.Б. Яновицької. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 408 с.
3. Безух О.В. Щодо предмета господарського права та характеристики господарських правовідносин (частина перша). *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. Ч. 2. С. 34–37.
4. Санахметова Н.О. Предмет регулювання Господарського кодексу України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. № 22. С. 640–645.
5. Любченко П.М., Берездецький Ю.М. Організаційно-господарські повноваження: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2013. № 6-2. Т. 2. С. 28–31.
6. Бевз С.І. Співвідношення понять «організаційно-господарські відносини» та «державне регулювання господарської діяльності». *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2015. Вип. 3/4 (27/28). С. 126–130.
7. Хрімлі О.Г. Захист прав інвесторів у сфері господарювання: теоретико-правовий аспект : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 320 с.
8. Мамутов В.К. О сочетании госрегулирования и рыночной саморегуляции. *Економіка України*. 2006. № 1. С. 59–65.
9. Мілаш В.С. Приватноправові підвалини господарського правопорядку: сучасний стан і перспективи модернізації. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). 21 с.
10. Нашинець-Наумова А.Ю. Методи адміністративно-правового регулювання діяльності корпорацій в Україні. *Юридичний вісник*. 2012. № 2 (23). С. 56–59.
11. Щербина В.С. Публічні й приватні інтереси в господарських відносинах. *Приватне право і підприємництво*. 2014. Вип. 13. С. 28–31.
12. Лавренюк Т.А. Принципи господарського права як засіб правового регулювання. *Економічна теорія та право*. 2017. № 2 (29). С. 146–156.